

УДК 371:304.4 "20"

ОСВІТА В ДІАЛОЗІ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Євгенія Івона Ляска

*Жешівський університет
вул. Кс. Яловего, 24, 35959 Жешів, Польща*

Визначено глобальну мету освіти ХХІ століття: підтримка особистості молодшої людини на кожному етапі її розвитку, формування у неї умінь самоосвіти й самовдосконалення. Розкрито суть освітнього середовища, визначено його суб'єкти, які у взаємодії утворюють освітню громаду, висвітлено особливості їхнього впливу на розвиток особистості. Проаналізовано демократичні принципи, умови організації діалогу між суб'єктами освітнього середовища.

Ключові слова: саморозвиток, самоосвіта, освітнє середовище, освітня громада, суб'єкти освітнього середовища, діалог.

Сучасний світ переживає чимало глобальних проблем та кризисів. Сьогоднішня цивілізація відкриває перед людиною широкі можливості, які можуть бути використані завдяки мудрим, продуманим, самостійним рішенням та діям.

Сучасна людина в ситуації постійного ризику очікує іншої освіти, іншої культури, мислення і дії, починаючи від наймолодших класів інституційної освіти.

Потреба дискусії спонукана новими викликами, які перед освітою ставить прогрес глобалізації і нова ситуація людини, яка співвідповідальна за напрямки і якість тих змін. Двадцять перше століття накреслює контексти нової освіти, використовуючи напрацювання багатьох наук.

Міжнародна комісія з питань освіти для ХХІ століття, яка працює під керівництвом Ж. Делора, ствердила в своєму рапорті, що „...на порозі ХХІ століття освіта з рації своєї місії і різноманітних форм, які вона приймає, повинна охоплювати від дитинства до кінця життя усі дії, які давали би змогу кожній одиниці пізнати динаміку світу, інших людей та самого себе. На думку комісії, навчання ціле життя є у певному сенсі є неперервним освітнім процесом, який охоплює усе життя одиниці в його особистому та суспільному вимірюванні, а ключем до воріт ХХІ століття” [5, s. 99–100].

За OECD (ОЕСР), „навчання ціле життя охоплює розвиток індивіда в усіх формах і контекстах – в формальній системі, тобто школах, закладах професійної освіти, вищих навчальних закладах, навчальних закладах для

дорослих та в рамках неформальної освіти – вдома, в праці, в місцевому суспільстві” [5, s. 99–100].

Наведені твердження наводять на нове розуміння освіти – освіти, яка надає перевагу індивідуальним зусиллям індивіда, його саморозвитку, створенню себе, тобто властивостям, якими характеризується процес освіти. Нове розуміння освіти виражає визначення: „Освіта – це реалізація програми еволюції людської істоти під час усього життя, з думкою і інтегральним розвитком – розумовим, фізичним, афективним, моральним, духовим; процес, що охоплює не тільки переказування знань та вміння, культурних цінностей у широкому розумінні, але також натхнення творчої, відкритої позиції, самостійності мислення, здібності до самоосвіти” [23, s. 141]. Освіта у такому розумінні концентрується на індивіді, його прагненнях, цілях та вартостях, яким він надає перевагу.

Завданням освіти є підготовка молоді до активної участі в перемінах, які настають у кожному просторі суспільного життя. Це підтримка розвитку особистості людини на кожному етапі її розвитку. „Освіта – як закладає рапорт Юнеско – повинна зосередитися на чотирьох аспектах освіти: вчитися, аби знати, тобто аби здобути інструменти розуміння; вчитися, аби діяти, аби мати можливість впливати на своє довкілля; вчитися, аби жити спільно, аби брати участь і співпрацювати з іншими на усіх площинах людської діяльності, вчитися, аби бути, прагнення, пов’язане з попередніми [5, s. 33].

„Освіта – прихований скарб”, що демонструє зв’язок між європейськими глобальними процесами та процесами і завданнями, які реалізуються в локальній і регіональній системі. Мета освіти: „вчитися, аби діяти”, аби впливати на своє середовище, „вчитися, аби жити спільно”. Безсумнівно, основним елементом інфраструктури кожної локальної системи є система освіти, освітні заклади.

На порозі третього тисячоліття можна ствердити, що процеси обміну і діалогу культур і людей в усіх сферах життя та діяльності людини не тільки неминучі, але і необхідні у розвитку сучасної цивілізації. Демократичний розвиток суспільств – це, зокрема, потреба дії в рамках локальних громад, вміння прийняття рішення та відповідальності за них. Це необхідність змін у сфері суспільної свідомості.

Розвиток місцевих громад значною мірою залежить від рівня освіти, ефективності дії, від вміння порозуміння, знаходження спільних вартостей, від освіти в діалозі між окремими суб’єктами середовища, в якому функціонує дитина, молодь, людина. Освіта наявна в багатьох різних культурних просторах.

Одна з течій змін, що відбуваються в освіті – це будівництво відносин між учасниками освітніх процесів, які створюють і сприяють формуванню

суб'єктності, мають партнерський характер, належать до форм діалогу, переговорів [8, s. 41–49].

Для потреб цієї праці освіту розуміємо, за В. Оконєм; як загал процесів, метою яких є зміна людей, передусім дітей та молоді, згідно з пануючими в певному суспільстві ідеалами та виховними цілями [15, s. 84]. Сьогодні загальноприйнятим стає розуміння цього терміна як такого, що означає сукупність освітньо-виховних процесів, які охоплюють навчання і виховання як освіту в широкому розумінні. В так прийнятій освіті можуть відобразитися потреби учасників освітніх процесів. Особливу увагу звертають на питання спільного прийняття рішень щодо освіти, суб'єктності усіх осіб, які розпочинають освітню активність [13, s. 47].

Термінологічні пояснення, наявні у працях і словниках, наближають поняття освіта, суб'єктність, діалог. Діалог може бути в родині, школі, групі ровесників, виявляється в різних ситуаціях, дає можливість виховувати дитину в дружніх відносинах з іншими, залучення її до суспільних справ. Особи, які ведуть діалог, повинні інтелектуально співдіяти, аби зрозуміти одне одного.

Переконані, що суб'єктами освітнього діалогу є діти, молодь, вчителі, батьки та місцева громадськість, яка утворює специфічний життєвий простір. Діалог у освітній комунікації дає можливість ефективно використовувати його у практиці навчання, шкільного і позашкільного виховання. Суспільне місцеве середовище може допомагати створювати „атмосферу” для діалогу або для антидіалогу.

У світлі міжнародних рапортів сутєвим завданням освіти стає підготовка кожного індивіду до творчої участі в культурі й цивілізації, також до її вдосконалення і розвитку. Визначене завдання охоплює три елементи:

- процес ставання людиною;
- спосіб буття людиною;
- проблема якості життя, зв'язки людини із зовнішнім світом (сене життя) [3, s. 80–81].

Головні тенденції перемін школи помічаємо у змінах цілів, вмісту, методів та організації праці школи. Вони виникають з трендів в галузі освіти початку XXI століття. Деякі з них заслуговують на особливу увагу:

- відображення локальних потреб та глобальних трендів у програмі освіти та організації системи освіти;
- поширення автономії шкіл, які належать до різних типів та організаційних шаблів;
- перенесення акценту з навчання та науки в школі на самоосвіту вдома і місці професійної активності, з використанням найновіших носіїв, зокрема Інтернету;

- забезпечення батькам і місцевим суспільствам значної ролі в освітніх діях [2, s. 29].

Суб'єкти освітнього діалогу: батьки – школа – вчителі – учні – Церква

Таке розуміння сучасної освіти формулює нові виклики що до школи як „організації, що вчиться”, батьками, учнями та іншими суб'єктами, які можуть виконати очікування щодо учнів. Завдання школи, батьків, опікунів – це впровадження дитини у пізнання світу, себе, вираження себе, керування собою, розуміння доколишньої дійсності, відкритості на нові технології, справного користання ними, вміння зробити вибір.

Школа як посередник між минулим, сьогоденням та майбутнім повинна давати шанс на участь у поліпшенні дійсності через підготовку вихованців до вміння радити собі з новими, а також неочікуваними проблемами, які пов'язані з ними та їх найближчим оточенням.

У школі як суспільній установі особливо важливу роль відіграють вчителі, учні і батьки, які співпрацюють у суб'єктних взаємовідносинах.

Водночас не можна забувати про соціалізуючі та виховні функції таких суб'єктів, як Церква і її навчання, будинки культури та інші заклади, які перебувають у визначеному місцевому середовищі.

В освітньому процесі за посередництвом діалогу вчитель може допомогти учневі зрозуміти себе і інших. Під час взаємних інтеракцій він організує ситуації, які допомагають зрозуміти те, що діється між індивідом, його ровесниками та іншими людьми.

Формування емпатичної поведінки – це елементарне освітнє облаштування сучасної людини.

Принцип підтримки або модифікації поведінки учнів, як зазначають багато теоретиків, полягає у необхідності нав'язування та підтримування діалогу з учнями. Діалог стає потрібним, тому що кожна річ, проблема виглядає інакше з різних поглядів. Пошанування погляду іншого – це передумова, аби дійти до правди. Інтерперсональний контакт вчителя з учнем – це умова діалогу і розвитку.

Г. Коць-Сенюх пише: „Діалог – це вартість загальнолюдська, а до загальнолюдських вартостей і цілів долучається освіта до діалогу” [7, s. 404–410]. Діалог охоплює два різні елементи. Контакт особистий і речовий. Це найбільш зріла категорія комунікації, яка прямує до узгодження позиції, поглядів, думок, які ведуть до спільних значень. Він значною мірою залежить від комунікаційної культури ведучого.

Як зауважує Е. Вечорек, „...школа... зацікавлена справжньою співпрацею з батьками. Школа радше старасться окреслювати чи навіть визначати як цілі батьків, так і способи досягнення тих цілів. Школа побоюється співпраці з батьками, в такому розумінні, щоби з цієї співпраці могла виникати модифікація функціонування школи. Зважаючи на це,

старається визначати цілі батьків, організувати і контролювати спосіб їх функціонування в школі” [22, s. 15]

М. Мендель однозначно визначає, що „...повинна цінитися орієнтація майбутніх учителів на дійсність співпраці з батьками та членами локального оточення школи та що безпосередньо зв'язано з нею – ситуація сторін цієї співпраці у школі та місцевій громаді” [14, s. 146]. Акцентує, що у взаємовідносинах родина–школа–гміна суб'єкти повинні укладати свої взаємовідносини у щоденному житті за партнерськими принципами.

Роль школи у підготовці до вміння вести діалог має велике значення. Виховний вплив повинен, зокрема, навчити ієрархії цінностей, життя в родині, в групі товаришів та ширшій місцевій громаді, вміння бачити потреби та спільні дії.

У місцевій громаді, в установах, які діють в її сфері, виникає багато ідей, як можна вирішити проблеми, пов'язані з їхньою діяльністю. Різноманітні синтети створюють можливість ознайомлення, визначають так звану карту питань місцевої громади відносно безпеки, здоров'я, освіти, безробіття, соціального захисту тощо. Вирішування спорів може відбуватися в атмосфері культури діалогу, відповідно до можливостей і потреб суб'єктів, доходження до спільних значень.

Родина – це місце, де дитина, молода людина може набувати перший досвід. Здобуває знання, звички, вміння, які будуть необхідні в житті. Процес індивідуального розвитку дитини відбувається в атмосфері пануючих в родинному середовищі норм, правил та моральних принципів. Часто загальних у своїх тезах, але конкретизованих впливом батьків на дитину. Вони становлять модель моральних чинників, що особливо важливо в перші роки життя.

У родині відбувається процес передачі молодому поколінню основних культурних цінностей та впровадження його в суспільне життя.

Це власне в родині дитина знаходить перші можливості виявлення своїх емоційних потреб, таких як повірвання комусь своїх секретів, виразу довіри, пошуку поради та допомоги, вираження своїх побоювань і непокою. Батьки – це перша і натуральна їхня адреса, а рівень розвитку такого типу почуттів в дитячому віці визначає функціонування молодої або вже дорослої людини згідно з визначеними суспільно нормами та взірцями поведінки [6, s. 101].

Родина для дитини має форму – більш чи менш організовану – суспільного життя, що базується на співпраці, пошануванні прав інших людей, відданні та жертвеності. Родина, будучи своєрідним відображенням ширшого суспільства, також з погляду бачення взірця, за яким діють у повсякденному житті, стає для людини мостом, який сполучує її із суспільством та дає змогу їй безконфліктно залучатися в суспільне життя

шляхом погодження прямувань індивідів, особистих прямувань, із суспільними прямуваннями [24, s. 250].

Сучасна родина підлягає постійним перемінам. У демократичній родині взаємини між її членами базуються на дружніх відносинах, схваленні, взаємному зрозумінні, партнерстві та співпраці. Переміни, які настають і які ми у багатьох випадках можемо побачити, створюють величезні можливості для дитини. Вони створюють позитивні передумови для виховання. Однак в багатьох родинах несприятлива соціально-економічна ситуація не раз обмежує ці можливості.

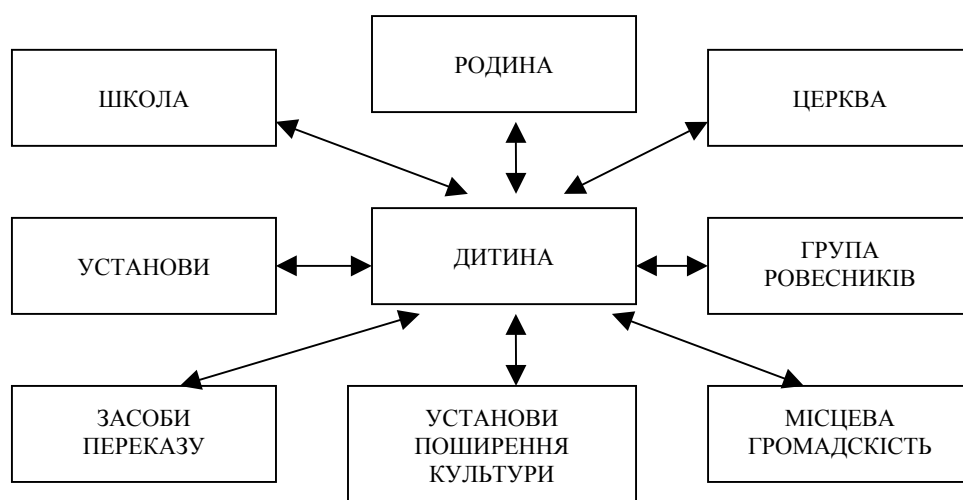
У багатьох випадках поведінка батьків щодо дітей часто буває неусвідомленою, викликає невідповідні позиції, стає причиною помилок у вихованні, що в результаті веде до різного типу та обсягу непорозумінь і виховавчих та дидактичних труднощів. Це власне батько та мати визначають цілі, вартості, до яких діти мають прямувати. Вони визначають потреби, способи їхніх реалізацій, створюють умови для розвитку їх зацікавлень.

Важливу роль у процесі освіти дітей, молоді ми приписуємо можливості користування електронними мультимедіями. Широке віяло мультимедійних пропозицій, спрямованих до дітей, вимагає від дорослих не тільки вміння та селективного дозування контакту з телебаченням, мультимедіями, Інтернетом, але і підготовки наймолодших до їх активного сприйняття. Можливість доповнювання програм, що оглядаються, коментарем на тему образу світу, який дитина пізнає, створює дорослим площину для діалогу разом з більш дієвим диференціюванням дійсності і фікції.

Спільне оглядання програм телебачення дає шанс на діалог з дитиною. А потім розмова про них, це нагода, аби нав'язати контакт між дитиною і дорослим. Приймається, що освіта повинна розвивати здібності до самостійного мислення та самостійної думки, до вміння відрізняти, зокрема, молодшими дітьми світу фікції від реальності [5].

У місцевій громаді велику роль відіграє суспільна наука Церкви. Має вона велике значення для формування вартостей і позицій дітей та молоді. „...Церква входить в усі суспільні структури, тобто родину, місцеві громади, школу, професійні корпорації, різноманітні товариства тощо. Водночас основні структури Церкви, такі як приходи, єпархії, часто відіграють роль вищепоставлених суспільних організацій, які інтегрують цивільні установи”[1, s. 51].

Окремі суб'єкти місцевої громадскості створюють, з одного боку, освітнє середовище для дитини, з іншого – стають площиною, на якій можна вести діалог (див. рисунок).

Освітнє середовище дитини

Людина як суспільна істота розвивається під час постійних інтеракцій із суспільним середовищем, з іншою особою. Інтеракція не є одноразовим актом. Це низка контактів з багатьма людьми. Діалог, має полягати у пізнаванні світу, буття в ньому. У діалозі виявляється намір досягнення розуміння того, що кожний з партнерів думає, чим він живе, намагання зблизити свої погляди та відповідний для себе спосіб життя, що відбується шляхом узгоджування партнерами значень [21].

Діалогова структура контактів дає можливість обмінюватися думками, інформацією, пропозиціями, відчуттями, оцінками тощо. Індивід, який в інтерперсональних контактах проводить рефлексію діалогу, має шанс пережити почуття суб'єктності, здобути здібність нав'язання порозуміння з іншими партнерами. Такі вміння стають сьогодні необхідними, а навіть конче потрібними.

Діалог – це розмова, зокрема, двох осіб [20, s. 394].

Діалог – розмова між двома або більше особами, в педагогіці – форма ліквідування виховних конфліктів за посередництвом обміну думками між якимись двома сторонами та пошуки спільної позиції. Діалог вимагає пізнання та розуміння предмета слухності обох сторін, а водночас переборення егоїстичної позиції, сприятливим чинником є емпатія [15, s. 68–69].

1. Діалог є розмовою (ставленням питань і даванням відповідей) між двома або кількома особами, під час якої настає заміна ролей переказуючого і приймаючого. Діалог – це не тільки переказування інформації, але і обмін

думками, особистий контакт, інтелектуальний і емоційний, обмін цінностями (перебування у тому самому просторі вартостей).

2. Діалог пов'язаний із слуханням та мовою з інтерсуб'єктивним характером взаємозв'язків, із стилем асертивної комунікації, а не позитивної чи агресивної, із задаванням запитань, бо ми чогось не знаємо, а чогось хочемо довідатися, із діалоговими відносинами, які виражається у формі зустрічі „я” і „ти”, в такій зустрічі виявляється симетричність відносин, рівність давання та отримання, взаємність, суб'єктність учасників,

3. Діалог виражається не тільки у вербальному комунікуванні, але і в формі невербального комунікування.

4. У діалоговому підході учасники прямують до правди з різним поглядів, до вирішування проблем.

5. Під час діалогу настає спроба відчувати, ввійти в світ іншої людини, тобто діалог має емпатичний характер. У діалозі наявні герменевтичний, феноменологічний підхід, учасники діалогу намагаються зрозуміти одне одного,

6. У діалозі відбувається зустріч людини з людиною, пізнання „ти” іншої людини, нав'язання з ним взаємовідносин без спроби заволодіння, пізнання та зближення.

7. Реалізація діалогу пов'язана з перевіркою і обґрунтуванням власних переконань, критикою і захистом цих переконань, з ліквідуванням конфліктів і пошуком спільних позицій, із спостереженням відмінностей у позиціях, підходом до слухності власних переконань як до непевних, які можна змінити [16, s. 482].

Діалог, аби міг принести визначені очікування, наслідки, повинен сповнювати певні умови.

Проф. С. Палька виділяє такі умови ефективного діалогу:

- взаємна відкритість і щирість партнерів діалогу (відкриття на іншу людину);
- партнерство і довіра;
- право на суб'єктність партнерів, пошана цього права;
- автономія партнерів, право на власну думку;
- рівність партнерів, перемінність ролей – передачі та сприймання;
- пошана до партнерів, терпеливість;
- толерантність (признання права партнерові на вираження інших поглядів, ніж наші власні, якщо вони не ображають нашого достоїнства, прийняття іншості, визнання вартостей інших людей);
- емпатія до партнерів;
- чесність у висловленні власних поглядів;
- відповідальність партнерів;
- можливість коригування власних поглядів і позицій;

- переборення егоїстичної позиції;
- пізнання і зрозуміння предметів діалогу;
- внутрішня потреба партнерів до ведення діалогу;
- внутрішня і зовнішня свобода у проголошуванні своїх поглядів [16, s. 482–483].

Назване визначення, суть зрозуміння діалогу та умови, які мають бути виконані, наводять на думку, що діалог є і може бути засобом, який використовується для порозуміння, сполучення між суб'єктами, у шкільній практиці, вихованні, в дидактиці, в родинному і суспільному середовищі.

Діалог як освітня ідея і як метод може збагатити практику виховання, освіти. Процес освіти, який спирається на гуманні цінності, бере до уваги як один із шляхів освіти діалог.

Діалог можна використовувати у контактах з усіма суспільними суб'єктами місцевого середовища.

Можливість комунікації між суб'єктами в практиці велика. Спосіб використання залежить від вчителів – їх підготовки у вищих навчальних закладах, самоосвіти для організування певних ситуацій в процесі освіти учнів, реалізації за раніше визначеними в тексті умовами [10, s. 32–35, 96].

Діалог може стати корисним методом праці вчителя не тільки в інформаційних контактах з учнями, батьками. Його можна використовувати для переговорів з батьками, опікунами дитини, з представниками місцевого середовища школи. Може прислужитися у пізнанні позашкільних умов функціонування учня, дидактичних, виховних ефектів, а також організації освітнього середовища школи, учня [11, s. 187–197].

Можливості, які впливають з діалогу між суспільними учасниками в суспільному середовищі вчителя, школи, учнів, батьків, Церкви, та інших суб'єктів, дуже важливі і мають велике значення. Використання залежить від учителів, від їхньої підготовки в процесі освіти, самоосвіти, професійного вдосконалення.

Чи завданням родини, школи, ЗМІ, культурних центрів, Церкви, товариств, позаурядових організацій є підготовка дитини до ведення діалогу? Діалогу, який має бути відповіддю на інтенсифікацію у сучасному світі гвалту, агресії, терору? Діалогу, в якому беруть участь партнери, які пізнають себе, шанують одне одного, толерантно сприймають свої відмінності, бачать джерело збагачення, поглиблення цієї відмінності у спостереганні тих самих явищ, культур тощо.

Суспільні системи, такі як родина, школа, клас, взаємовідносини вчитель–учень, вчитель–батьки, дорослі–діти, дорослі–дорослі можуть бути тлом для виховних процесів. Вміння вести діалог не є результатом вербальних лозунгів, воно зумовлене досвідом, це ефект конкретних інтерперсональних відносин.

Ми бачимо, що установи „не схиляються” над проблемою проблем між поколіннями їх вирішуванням, спільними роздумами, які могли би запобігти агресії, насиллю. Треба вчитися вмінню розмовляти, вести діалог. Чи в такій установі, як школа, є місце і час на розмови, одбмін думками? Як переконати, що потреба культури діалогу виростає до рангу проблеми, аби діалог став частиною нашого життя?

Представлені роздуми не вичерпують, звичайно, проблеми вони можуть дати натхнення на дослідження в польських умовах, бути джерелом задуми, як спрямувати працю освітніх суб’єктів в школі, аби прислужитися справі освіти для діалогу.

Школа, як посередник між минулим, сьогоденням та майбутнім повинна створювати шанси залучитися у процес поліпшення дійсності, шляхом підготовки вихованців так, аби вони вміли справлятися з новими, неочікуваними проблемами, які стосуються, зокрема, до найближчого оточення.

В освітньому процесі за допомогою діалогу вчитель може допомогти виховавцеві зрозуміти себе і інших. Діалог – це найбільш зріла категорія комунікації, яка прямує до узгодження позицій, поглядів, думок, які ведуть до спільних значень. Значною мірою залежить від культури комунікації ведучого.

Вміння вести діалог – це не результат вербальних лозунгів, воно виникає з конкретного досвіду, це ефект конкретних інтерперсональних взаємин.

---

1. *Adamski F.* Edukacja Rodzina Kultura. Studia z Pedagogiki Społecznej. Kraków, 1999.

2. *Bereźnicki F.* Szkoła współczesna w toku przemian / Szkoła wobec społecznych i kulturowych wyzwań globalizacji. Cieszyn, 2003.

3. *Bogaj A.* Kształcenie ogólne. Między tradycją a ponowoczesnością. Warszawa, 2000.

4. *Borowska T.* Zasoby emocjonalne dzieci i młodzieży istotnym zadaniem edukacji // Edukacja. 2000. № 2.

5. *Delors J.* Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Warszawa, 1998.

6. *Jacher W.* Funkcje socjalizacyjne rodziny / Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej. Warszawa, 1973.

7. *Koć-Sieniuch G.* Dialog i humanizm w działaniu nauczyciela / O nowy humanizm w edukacji. Kraków, 2000.

8. *Laska E. I.* Podmiotowość ucznia w edukacji wczesnoszkolnej i jej uwarunkowania / Oświata w nowej rzeczywistości. Przemyśl, 1995.
9. *Laska E. I.* Współdziałanie nauczyciela z rodzicami w sytuacji dwupodmiotowej / Współczesne przemiany edukacji wczesnoszkolnej. Zielona Góra, 1995.
10. *Lesiak-Laska E. I.* Przygotowanie absolwentów wyższych szkół pedagogicznych do pracywychowawczej z młodzieżą w szkole. Rzeszów, 1979.
11. *Lesiak-Laska E. I.* Uwarunkowania i efekty innowacji pedagogicznych nauczycieli klas młodszych. Rzeszów, 1992.
12. *Lesiak-Laska E. I.* Z teorii i praktyki wczesnoszkolnej. Rzeszów, 1993.
13. *Lewowicki T.* Przemiany oświaty. Warszawa, 1994.
14. *Mendel M.* Rodzice jako obiekty dyskursywnej polityki w szkole i co z tego wynika dla dzieci / Dziecko-Nauczyciel – Rodzice. Białystok; Warszawa, 2003.
15. *Okoń W.* Nowy Słownik Pedagogiczny. Warszawa, 1998.
16. *Palka S.* Dialog w dydaktyce ogólnej i praktyce kształcenia / Teoria i praktyka kształcenia w dialogu i perspektywie. Białystok, 2003.
17. *Rutkowiak J.* Dialog bez arbitra – jako koncepcja relacji między nauczycielem a uczniem // Ruch pedagogiczny. 1984. № 5–6.
18. *Rutkowiak J.* Stosowanie teorii pedagogicznej w praktyce a dialog edukacyjny // Kwartalnik pedagogiczny. 1986. № 1.
19. *Rutkowiak J.* O dialogu edukacyjnym. Rusztowanie kategoriale / Pytanie, dialog, wychowanie. Warszawa, 1992.
20. Słownik języka polskiego / Pod red. M. Szymczak. Warszawa, 1982.
21. *Tarnowski Ks. J.* Jak wychowywać? Warszawa, 1993.
22. *Wieczorek E.* Miejsce i rola rodziców w polskim systemie edukacyjnym / Materiały z II Konferencji Programowej, 25.11.2000. Warszawa,
23. *Wojnar I.* Światowa dekada rozwoju kulturalnego – nowe propozycje dla edukacji / Edukacja wobec wyzwań XXI wieku. Warszawa, 1997.
24. *Znaniński F.* Socjologia wychowania. Warszawa, 1973. T. 1.

**EDUCATION IN THE DIALOGUE REGARDING TO THE SOCIAL
ISSUES OF THE 21 st CENTURY**

Euheniya Ivona Liaska

*Zheshuv University
K.Yaloveh Str., 24, 35959 Zheshuv, Poland*

The article defines the global aim of education, such as to support the individual on every stage of personal development, to form the individual's ability for self-development and education. It identifies the concept of person's educational environment, its main subjects, who compose the educational community, and their influence on the individual development. The paper also analyses the trends, principles of dialogue between the members of educational community.

Key words: self-development, self-education, educational environment, educational community, subjects of educational environment, dialogue.

Стаття надійшла до редколегії 11.09.2005
Прийнята до друку 14.04.2006